

LITTERATUR

FINLAND OCH BARBAROSSAPLANEN

Av redaktör VALDEMAR WILCKE

Om Finlands vinterkrig 1939—40 råder blott en mening — historien känner det som ett litet i nödens stund sammansvetsat folks vilja att hävda sin rätt mot en aggressiv stormaksgranne. Det s. k. fortsättningskriget 1941—44 är dock ännu efter 20 år föremål för delade meningar. Omdömen som "onödigt" och "förhastat" återkommer gång efter annan i diskussionen. Till stor del beror väl detta på att det var ett "politiskt impopulärt" krig, då det fördes i samverkan med Tyskland, men en orsak kan också vara att kunskaperna om dess bakgrund genom åren varit både oklara och ofullständiga. Mannerheim, Paasikivi, Tanner m. fl. har visserligen i sina memoarer givit värdefulla upplysningar, men intill nyligen har man saknat en objektiv och vederhäftig totalbild av det händelseförlopp som endast föga mer än ett år efter marsfreden 1940 resulterade i att Finland på nytt befann sig i krig med Ryssland.

Så mycket mera välkommet är därför det härom året i Finland utkomna arbete av den finländske historieprofessorn *Arvi Korhonen*, vilket numera även föreligger i svensk översättning, *Barbarossaplanen och Finland* (Natur & Kultur). Det är en i lättläst form från pärm till pärm faktafylld militärpolitisk redogörelse för utvecklingen under det spänningsladdade skedet mellan de båda krigen. Bakom Korhonen's ambitiösa studie — som inte bör

försummas av någon som är intresserad av Finlands historia i modern tid — ligger uppenbarligen både mödofylla och inträngande studier av såväl finländska som tyska politiska och militära källor. Av lika naturliga som beklagansvärda skäl saknas det ryska materialet — vad skulle inte det kunna ge!

Den åsiktsriktning som hävdar att vissa politiska och militära tongivande kretsar i Finland redan på ett tidigt stadium inledde ett aktivt och konspiratoriskt samarbete med Tyskland för att såsom blivande vapenbroder tillförsäkra sig förväntade segerfrukter i ett revanschkrig, får föga stöd i Korhonen's bok. Tvärtom framstår ett Finland som för sin fortsatta existens' skull är angeläget om tyskt stöd i händelse av väntat nytt ryskt angrepp, men som med största bestämdhet hävdar sin självbestämmanderätt och som under inga omständigheter är villigt att ingå några politiska överenskommelser eller utfästelser att provocerat påbörja offensiva operationer.

Vinterkriget efterlämnade ett stympat och hårt medtaget Finland, som intet hellre önskade än att få bli lämnat i fred för återhämtning och uppbyggnad. Så blev det inte — tvärtom började ryssarna omedelbart efter krigsslutet föra en politik mot landet som i sin hänsynslöshet och bryskhet inte lämnade några som helst tvivel om att marsfreden för deras vidkommande endast betraktades som en an-

halt till slutmålet, Finlands likvidering som fri nation. Landets enda chans att överleva låg i möjligheten att få hjälp utifrån och då Sverige nödgades klargöra, att det ej skulle kunna ge aktivt stöd i händelse av en ny konflikt återstod blott i rådande läge Tyskland.

Visserligen hade Tyskland och Ryssland en pakt och Tysklands uppträdande under vinterkriget hade präglats av kallsinnighet. Men av flera skäl borde dock Tyskland svårigen stå likgiltigt inför en eventuell sovjetisering av Finland enligt då kusligt aktuell baltisk modell. Ideologiskt stod man i skilda läger, men det hade Finland nu inte råd att ta hänsyn till. Här gällde det livet! Sommaren 1940 skärptes den ryska hållningen mot Finland ytterligare och en rad nya krav ställdes, bl. a. på transitering av trupp och materiel till Hangö. Söder om Finska viken annekterades de baltiska staterna och i världen surrade rykten om en förestående ny attack mot Finland. Läget var nu direkt förtvivlat och blickarna kastades allt längre mot Tyskland, som dock höll god min och inte antydde något som helst intresse för Finland, som officiellt behandlades som en del av den ryska intressesfären.

I själva verket började det hända betydelsefulla saker bakom kulisserna. Tyskland stod visserligen utåt sett som obestridlig segerherre på kontinenten. Men England vägrade att sluta fred och efter många spekulationer om orsakerna till detta kom Hitler fram till att det sökte vinna tid i hopp om att senare lyckas få nya allierade, varvid blott USA och Ryssland var tänkbara. USA ansåg Hitler inte aktuellt då, däremot Ryssland. Han fattade därför redan i juli 1940 det ödesdigra beslutet att gardera sig mot en sådan tänkbar utveckling genom att eliminera Ryssland som militär maktfaktor. Enligt hans plan, som betraktades med

största skepsis av hans militära ledning, skulle angreppet äga rum påföljande vår, om England inte dessförinnan hade kunnat bringas på knä.

Förberedelserna för en invasion av England skulle alltså fortsätta tills vidare och i förhållandet till Ryssland skulle man agera så att möjligheter till rent politiska uppgörelser senare fortfarande skulle föreligga. Planeringen av ett eventuellt kommande östfälttåg — vad som senare skulle få namnet Barbarossa-planen — måste alltså ske i allra djupaste hemlighet med blott ett mycket litet antal högre militärer invigda.

Finland blev nu i ett slag högaktuellt för Hitler, som ansåg dess medverkan i det sannolika generalangreppet mot Ryssland lika given som nödvändig. Betydelsefulla uppgifter väntade: i samverkan med tyska Norgearmén skulle finländska enheter erövra Murmansk, det ryska andningshållet västerut och längre söderut skulle Finlands armé binda avsevärda ryska styrkor samt — helst — medverka i Leningsrads erövring. Vidare skulle finländarna klara av den ryska basen i Hangö. På grund av den djupa sekretessen kring Tysklands nya krigsmål var det emellertid omöjligt att på minsta sätt antyda för Finland vad som planerades. Samtidigt gällde det att se till, att det "fick råg i ryggen" och att det skulle föra sin politik mot Ryssland sålunda att intet hände, som kunde föranleda ett ryskt angrepp i förtid. Eftersom det trots allt ännu fanns möjligheter att undvika en militär uppgörelse med Ryssland, skulle Tyskland ej heller under mellantiden ge Finland några bindande försäkringar om stöd i varje läge men dock få till stånd en så djup intressegemenskap, att det villigt skulle sluta upp den dag gränsen skulle överskridas av de tyska divisionerna.

I augusti 1940 började därmed ett

mycket både komplicerat och förvirrat spel, i vilket — för att citera Korhonen — Finland och Rumänien (den andre utan eget hörande utsedde bundsförvanten) kom att agera som bönder på ett schackbräde.

Hitlers första drag då det gällde Finland bestod i att under djupaste sekretess sända en inofficiell emissarie till Mannerheim personligen för att erbjuda Finland vapen och spannmål, något som landet i hög grad då var i behov av. Samtidigt antydde intresse för transitering genom Finland av tysk materiel till Kirkenäs. Ärendet var av så ytterst delikat natur att vid sidan av Mannerheim blott presidenten och ett par regeringsmedlemmar var med om att godkänna det första transitoavtalet i september 1940. Då det blev känt i Finland hälsades det med, som Mannerheim uttryckt det, "en suck av lättnad i hela landet" och försvarsministern, general Waldén, ansåg att nu började han se "en mycket liten ljusglimt i det intensiva mörkret". Detta första avtal följdes snart av ett nytt, i vilket båda ländernas regeringar var engagerade. Transitotrafiken pågick sedan från december 1940 oavbrutet till krigsutbrottet i juni 1941. Ett etappnät fanns då också organiserat utmed linjen och transportererna omfattade även manskap.

Moskva reagerade icke oväntat mycket surt inför det tysk-finländska avtalet, varvid Finland dock kunde åberopa att samtidigt med den tyska trafiken i norr pågick en motsvarande rysk mellan Leningrad och Hangö genom södra Finland.

Korhonen redogör på ett utomordentligt sätt för den spänningsladdade utveckling som följde under hösten 1940 samt vintern och våren 1941. Han belyser detaljerat det invecklade militärpolitiska spelet, så som det bedrevs inom utrikesministerier, beskickning-

ar och militära staber i Tyskland och i Finland.

Ett annat genomgående tema är hur oklar man hela tiden är i Finland över vad framtiden skall bära i sitt sköte. Hade man någon gång tvivlat om de ryska avsikterna mot landet, lättade dimmorna dock på den punkten sedan tyskarna orienterat om vad som förevar under Molotovs beryktade besök i Berlin i november 1940. Han hade då i klartext låtit Hitler förstå, att han endast betraktade uppgörelsen med Finland i mars samma år som en "delösning" och nu önskade få fria händer i fortsättningen. Hitler var av naturliga skäl inte längre benägen att godkänna Finland som rysk intressefär. Han försökte i stället måla upp en storslagen vision av ryska möjligheter inom det "storasiatiska rummet", från Turkiet över Persien och Indien bort mot Stilla havet och hade därvid uppenbarligen vissa förhoppningar om framtida intressekollisioner mellan England och Ryssland, vilka — om de kunde åstadkommas — kanske skulle bespara honom realiserandet av Barbarossa såsom led i försöken att knäcka det envisa öriket. Molotov var realist och lyssnade inte på det örat utan återkom till Finland. Parterna skildes åt under ömsesidig kyla och Hitler beordrade en intensifiering av de militära förberedelserna i öster.

Finland fick snabbt besked från Tyskland om Molotovs inställning och erhöll samtidigt lugnande försäkringar om att det kunde räknas på bistånd, om det värsta skulle hända. Om Barbarossa-planens förekomst nämndes fortfarande inte ett ord. Dock började antydningar fällas allt oftare om att förhållandet mellan Ryssland och Tyskland naturligtvis skulle kunna försämrats, t. o. m. i så hög grad att risken för militära förvecklingar inte kunde anses som helt utesluten. Hur

skulle Finland ställa sig i en sådan tänkt situation? Var det i så fall berett att sluta upp på tysk sida och hur ställde man sig till att i tid förbereda ett eventuellt operativt samarbete? Men — skulle man kunna uttrycka det — i nästa stund förklarades det, att några bindande överenskommelser ville man inte gå in på och, för övrigt, den stora sannolikheten talade för att relationerna mellan Ryssland och Tyskland skulle förbli intakta. Skulle Tyskland ge nya prov på sin militära styrka, så skulle det komma att gälla England.

Finland visste inte vad det skulle tro. Skulle det — om det kom till krigtan — trots de tyska omsorgerna under de senaste månaderna, ändå få utgåra skiljemynt, om det kom till köpslagan mellan de båda mäktiga paktbröderna? Landet höll därför i sin klämda situation konsekvent och envist fast vid sin huvudlinje: dels att inte företa sig något som skulle compromettera det i ryska ögon, dels att gentemot Tyskland förklara sin absoluta vägran att oprovocerat delta i en eventuell väpnad uppgörelse med Ryssland, samtidigt som man med tacksamhet skulle ta emot tyskt stöd i händelse av ett nytt ryskt angrepp.

Det var också mot den bakgrunden Finland gick med på Tysklands förslag i maj 1941 att sända några högre militärer till Salzburg och Berlin för förutsättningslösa diskussioner om "hur de militära åtgärderna kunde koordineras vid ett eventuellt angrepp på Finland". Angreppet mot Ryssland hade nu utsatts till den 22 juni och tyskarna fann det lämpligt att börja gå "from sounds to things" i kontakten med Finland. Den finländska delegationen under generalstabschefen Heinrichs erhöll inga som helst fullmakter av Mannerheim, som tvärtom uttryckligen inskräppte, att delegationens uppgifter var av "informativ"

karaktär. Förhandlingarna i Tyskland inskränkte sig också till hur ett militärt samarbete skulle organiseras i händelse av ett oprovocerat ryskt anfall.

De sista veckorna före krigsutbrottet var dramatiska. Över hela världen var luften tjock av rykten om att något skulle hända. Finland drog konsekvenserna och mobiliserade i mitten av juni, varvid armén grupperades för defensiva operationer. Först den 21 juni erhöll den tyske förbindelseofficeren vid det finländska högkvarteret, general Erfurth, rapport om att Tyskland påföljande dag skulle gå till angrepp mot Ryssland. Enligt Erfurths publicerade anteckningar skulle Heinrichs ha blivit mycket överraskad, då han orienterades om det ödesmättade telegrammets ankomst. Finlands högsta militära ledning hölls sålunda in i det allra sista ovetande om den tyska planeringen i en så viktig fråga som datum för krigets öppnande.

Fortsättningen är känd. Finland uttryckte sin önskan att förbli neutralt men blev från krigets första dag utsatt för ryska angreppshandlingar från luften och utmed gränserna. Slagen riktade sig — väl att märka — inte mot i landet inom ramen för transitovtalet befintliga tyska etapper och transporter, utan mot finländska militära och — inte minst — civila mål. Den 26 juni förklarade president Ryti att Finland på nytt befann sig i krig med Ryssland.

Professor Korhonens synnerligen läsvärda bok är intressant inte blott som saklig redogörelse för det invecklade händelseförlopp som förde Finland in i det nya kriget utan också genom att den så klart visar vilka begränsade möjligheter en liten nation har till handlingsfrihet i lägen, där den kommer i kläm mellan viktiga stormaktsintressen. Detta faktum har sin aktualitet inte minst idag.